

Jelentéstan
előadás a magyar szakos BA-képzés számára
2 óra / 3 kredit

A kurzus célja, hogy bevezesse a hallgatókat a (szó) jelentéstan alapfogalmaiba, bemutassa a jelentésfajtákat, különös tekintettel a lexikológiai jelentés különböző típusaira, valamint tárgyalja a jelentés történeti változásait.

A kurzus második fele a frazeológiai egységek fogalmával, definiálásának nehézségeivel foglalkozik.

Jelentéstan:

1. A jelentéstan fogalma: szemantika és szemiotika.
2. A jelekről általában.
3. A jelek klasszifikációja: ikon, index, szimbólum.
4. A szemantika kapcsolata más tudományokkal.
5. Autonóm összetevője-e a jelentés a nyelvnek?
6. A szemantika történeti fejlődésének vázlata.
7. A jelentés különböző felfogásai:.
8. A szójelentés elemei
9. Az izolált jelek jelentéstípusai G. Leech nyomán.
10. Az izolált jelek jelentéstípusai Károly Sándor nyomán.
11. A lexikológiai jelentés alosztályai a hangalak és jelentés összefüggései alapján.
12. Poliszémia és homonímia. Szabályos és nem szabályos poliszémia.
13. A homonímia. A homonímia típusai (szótári, nyelvtani, vegyes típusú homonímia; a homofónia és a homográfia mint a homonímia sajátos típusai).
14. A paronímia.
15. A lexikális szinonímia.
16. Mezőösszefüggések: hiperonimák, hiponimák, kohiponimák. Színlexémák a nyelvekben.
17. Az antonímia.
18. A toldalékmorfémák jelentésaspektusai.
19. Az állandósult szókapcsolatok jelentésaspektusai.
20. Motivált és motiválatlan szavak.
21. A jelentésváltozás okai, típusai.
22. A jelentésbővülés és -szűkülés, a jelentésmegoszlás és -elkülönülés.
23. A névátvitel és a jelentésátvitel.
24. A nyelvi tabu, típusai, kifejezőeszközei.

Frazeológia:

1. A frazeológiai egységek meghatározásának nehézségei.
2. A frazeológiai egységek osztályozása (a kommunikációs funkciók alapján; szintaktikai viselkedésük alapján; a kifejezések szófaji értéke alapján; szemantikai viselkedésük alapján; szerkezeti-szemantikai keverékosztályozás).
3. A közmondások
4. A frazeológiai egységek jelentésviszonyai (frazeológiai sorok; frazeológiai szinonimák; frazeológiai antonimák; frazeológiai tematikus csoportok)
5. A lexikalizálódási folyamat faktorai a frazeológiai egységekben
6. A frazeológiai egységek életkora és hagyományozódása

Ajánlott szakirodalom

- Antal László 1978: *A jelentés világa*. Magvető Kiadó. Budapest.
- A. Jászó Anna 2004: *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó. Budapest. 477-520.
- Gecső Tamás (szerk.) 2000: *Lexikális jelentés, aktuális jelentés*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Gombocz Zoltán 1997: *Jelentéstan és nyelvtörténet*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Hadrovics László 1992: *Magyar történeti jelentéstan*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Károly Sándor 1970: *Általános és magyar jelentéstan*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Keszler Borbála (összeállította) 1993: *A mai magyar nyelv*. (Cikk- és tanulmánygyűjtemény) II. Nemzeti Tankönyvkiadó: Budapest. 135-304.
- Kiefer Ferenc é. n. [2000]: *Jelentéselmélet*. Corvina. Budapest.
- Kiefer Ferenc (főszerk.) 2006: *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 175-221.
- Pethő József: *Jelentéstan*. Tankönyv a BA-képzés számára. PDF. Letölthető.
- Pusztai Ferenc 2003: Szójelentés-történet. In: Kiss Jenő– Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Kiadó. Budapest. 851–893.
- Szende Tamás 1996: A jelentés alapvonalai. A jelentés a nyelvi kommunikációban. Corvinus Kiadó. Budapest.

Forgács Tamás: *Bevezetés a frazeológiába*. Tinta Könyvkiadó. Budapest 2007.

Juhász József: A frazeológia mint nyelvészeti diszciplína, in *Tanulmányok a mai magyar nyelv szókészlettana és jelentéstana köréből*, Tankönyvkiadó. 1980. Budapest, 79-97.

Szótárak, enciklopédiák

Az előadást egy PPT-alapú diasorozat támogatja, amely minden évben frissül valamennyivel. Az órák látogatása ezért értelemszerűen sokat segít a vizsgára való eredményes felkészülésben, de fel lehet készülni a megadott szakirodalomból is. Az előadások legalább felén (6 előadáson) azonban ez utóbbi felkészülést választva is kötelező részt venni. A számonkérés módja szóbeli vizsga, melyben elméleti kérdések és gyakorlati feladatok egyaránt helyet kapnak.

Szeged, 2020. február 4.

Dr. Forgács Tamás